

Μακεδονικά

Τόμ. 16, Αρ. 1 (1976)

Ένα στιχούργημα για το Αρβανιτοχώρι (Αρμπανάσι) του Μεγάλου Τιρνόβου της Βουλγαρίας

Στέφανος Ι. Παπαδόπουλος

doi: [10.12681/makedonika.631](https://doi.org/10.12681/makedonika.631)

Copyright © 2014, Στέφανος Ι. Παπαδόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπαδόπουλος Σ. Ι. (1976). Ένα στιχούργημα για το Αρβανιτοχώρι (Αρμπανάσι) του Μεγάλου Τιρνόβου της Βουλγαρίας. *Μακεδονικά*, 16(1), 13-22. <https://doi.org/10.12681/makedonika.631>

ΕΝΑ ΣΤΙΧΟΥΡΓΗΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΑΡΒΑΝΙΤΟΧΩΡΙ (ΑΡΜΠΑΝΑΣΙ) ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΤΙΡΝΟΒΟΥ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

Στη Βουλγαρική Έθνική Βιβλιοθήκη «Κύριλλος και Μεθόδιος» (Narodna Biblioteka «Kiril i Metodij») στην Σόφια, ανάμεσα στα ελληνικά και άλλα ξενόγλωσσα χειρόγραφα της, υπάρχει και ένας ελληνικός κώδικας των μέσων του 19ου αιώνα (Gr. 147), προερχόμενος από τη γνωστή κωμόπολη Άρβανιτοχώρι ή Άρμπανάσι (Arbanasi) του Μεγάλου Τιρνόβου της Βουλγαρίας. Ο κώδικας αυτός στον τυπωμένο κατάλογο των παραπάνω χειρογράφων¹ αναφέρεται με τον τίτλο: «Arbanaški Sbornik na Dimitar Georgiev Popsimeonov (Collectio mixtorum thematum Dimitrii Popsymeonov de Arbanassi) 1858-1869 g.».

Με βάση το περιεχόμενό του² ο κώδικας που μνημονεύσαμε μπορεί να χαρακτηριστεί ως συλλογή ποικίλου μορφωτικού περιεχομένου³ χωρίς ιδιαίτερο επιστημονικό ενδιαφέρον, ανάμεσα όμως στα 411 συνολικά φύλλα του υπάρχουν και μερικά στα όποια μπορεί να βρῆ κανείς ενδιαφέροντα στοιχεία⁴ για τη νεώτερη ιστορία του Άρβανιτοχωρίου, της «περίεργης», θά τη χαρακτηρίζαμε, αυτής κωμόπολης που, αν και βρίσκεται στην καρδιά της Βουλγαρίας, είχε κατορθώσει να διατηρήσει έντονο τον ελληνικό χαρακτήρα της από την ίδρυσή της (άρχες πιθανόν του 16ου αιώνα) ως τα πρώτα σχεδόν χρόνια του αιώνα μας⁵.

---

1. Πρόκειται για τον μεθοδικό και έμπεριστατωμένο κατάλογο των χειρογράφων αυτών που έχει συντάξει ο πρώην διευθυντής του τμήματος Χειρογράφων και Άρχετύπων της Έθνικής Βιβλιοθήκης της Σόφιας κ. Manjo Stojanov· βλ. M a n j o S t o j a n o v, Opus na grăckite i drugi čuždoezični răkopisi v Narodna Biblioteka «Kiril i Metodij» v Sofija (Κατάλογος των ελληνικών και άλλων ξενολόγων χειρογράφων της Έθνικής Βιβλιοθήκης «Κύριλλος και Μεθόδιος» της Σόφιας), Sofija 1973, έκδ. Nauka i Izkustvo, σελ. 207+24 εικόνες· πρβλ. και σχετική βιβλιοκρισία του Χ. Κ. Παπαστάθη, στα «Βυζαντινά» 6 (1974) 422-427.

2. Λεπτομερῆ περιγραφή του περιεχομένου του χειρογράφου βλ. στού S t o j a n o v, Opus na grăckite răkopisi, σ. 154-166.

3. Βλ. Παπαστάθη, δ.π., σ. 425.

4. Βλ. S t o j a n o v, Opus na grăckite răkopisi, σ. 162-165, όπου δημοσιεύονται και οι διάφορες «ένθυμεις» που είναι καταχωρισμένες στον κώδικα. Άρκετὲς ἀπὸ αὐτὲς ἀναφέρονται στὸν κτήτορα τοῦ χειρογράφου καὶ τὴν οἰκογένειά του, ἀλλὰ καὶ πολλὲς ἔχουν σχέση με τὶς ἐκκλησίες τῆς κωμόπολης ἢ με διάφορα τοπικὰ γεγονότα.

5. Ἡ κυριώτερη σχετικὴ με τὸ Ἀρμπανάσι βιβλιογραφία, πού ἔχουμε ὑπ' ὄψη μας,

Κτήτορας και γραφέας του χειρογράφου¹, για το οποίο κάνουμε λόγο, ήταν, όπως μας πληροφορούν διάφορες έγγραφες και «ένθυμσεις» του κώ-

είναι ή έξης: 1) J o r d a n P o r g e o r g i e v, Selo Arbanasi. Istoriko-arheologičeski beležki (Χωριό 'Αρμπανάσι. 'Ιστορικο-άρχαιολογικές σημειώσεις), «Periodičesko Spisanje na Bălgarskoto Knjižnovo Družestvo v Sofija», 15, kniga 64 (1903) 86-123. Στη μελέτη αυτή ο συγγραφέας της αναφέρεται πρώτα (σ. 93-102) στην ιστορία του 'Αρβανιτοχωρίου από την ίδρυσή του ως την εποχή που δημοσιεύεται το άρθρο, και κατόπιν (σ. 102-123) περιγράφει τα διάφορα μνημεία της κομόπολης (έκκλησίες, μοναστήρια κ.λ.), καθώς επίσης και τα έκκλησιαστικά βιβλία και άλλα αντικείμενα που βρίσκονται σ' αυτά. 2) D i m i t ĩ r I v. P a r a z o v, Selo Arbanasi. Lični spomeni i sãbrani danni (Χωριό 'Αρμπανάσι. Προσωπικές αναμνήσεις και συλλογή στοιχείων), «Sbornik na Bălgarskata Akademija na Naukite», klon Ist. - filol. i filos.-obštstven, 17, kniga 31 (1937) 1-94. Πρόκειται για ενδιαφέρουσα μελέτη που στηρίζεται, κατά ένα μέρος της, και στις προσωπικές αναμνήσεις του συγγραφέα. 'Ο Παράζον αναφέρεται πρώτα στην ίδρυση και λειτουργία του έλληνικού σχολείου (1740 κ.έ.), στο οποίο δίδαξε και ο ίδιος, στο εκπαιδευτικό σύστημά του, στις εκδρομές, θεατρικές παραστάσεις κ.λ. Κατόπιν περιγράφει τα άρχοντικά σπίτια της κομόπολης, μιλάει για τον έποικισμό και το παλαιό της όνομα (Zagorie), και στη συνέχεια εξετάζει την οικονομική ανάπτυξή της, τα διάφορα μνημεία της (περιγραφή εκκλησιών και μόνων, έπιγραφές, έκκλησιαστικά βιβλία, «ένθυμσεις» κ.λ.), τα επαγγέλματα των κατοίκων, έμποριο, προνόμια και άλλα. 3) I v a n S n e g a r o v, Iz arbanašките starorečatni knigi v Sofijskata Narodna Biblioteka ('Από τα άρχέτυπα βιβλία του 'Αρμπανάσι στην 'Εθνική Βιβλιοθήκη της Σόφιας), «Spisanje na Bălgarskata Akademija na Naukite», Ist. - filol. i filos.-obštstven, 28, kniga 64 (1937) 141-176. Περιγραφή έκκλησιαστικών κυρίως βιβλίων μαζί με τις σημειώσεις, «ένθυμσεις» κ.λ. που περιλαμβάνονται σ' αυτά. 4) D i m i t ĩ r K o s t o v, Arbanasi. Naučnopopuljaren očerk ('Αρμπανάσι. 'Επιστημονική-έκλαϊκευτική σκιαγραφή), Sofija 1959, έκδ. Nauka i Izkustvo, σελ. 128+74 εικόνες. 'Ο συγγραφέας, που κατάγεται και ο ίδιος από το 'Αρμπανάσι, μας δίνει μια ενδιαφέρουσα μονογραφία στηριζόμενος και σε όλη την προηγούμενη βιβλιογραφία. Το έργο του, που συνοδεύεται και από πολλές εικόνες, αναφέρεται τόσο στην ιστορία της κομόπολης όσο και στα μνημεία της (άρχοντικά σπίτια, εκκλησίες, μονές, άρχιτεκτονική των κ.λ.). Πρβλ. και παρουσίαση του βιβλίου και κρίσεις για τις άπόψεις του συγγραφέα του από τον Ι. Θ. Α λ α μ ψ ι δ η στο «Δελτίον Σλαβικής Βιβλιογραφίας» έκδ. Ι.Μ.Χ.Α., Θεσσαλονίκη 1964, τεύχος Ι, σ. 18-26, και στην «Βαλκανική Βιβλιογραφία», τ. Α', έκδ. Ι.Μ.Χ.Α., Θεσσαλονίκη 1973, σ. 280-281. 5) D i m. K o s t o v - D. K u c a r o v, Kratka istorija i vodač za starinite na s. Arbanasi (Εύνομη ιστορία και οδηγός για τις αρχαιότητες του χωριού 'Αρμπανάσι), Gorna Orjahovica 1946, σελ. 24. 6) Z v e z d e l i n C o n e v, Istoria na grad Gorna-Orjahovica i okolnostta mu: Ljaskovec i Arbanasi ('Ιστορία της πόλης "Ανω 'Οριαχόβιτσα και των περιχώρων της: Λιάσκοβετς και 'Αρμπανάσι), Veliko Tãrnovo 1932, σελ. 170. Μερικές, τέλος, πληροφορίες για τις έμπορικές σχέσεις του 'Αρβανιτοχωρίου με διάφορες πόλεις των 'Ηγεμονιών κατά τα έτη 1791 και 1793 μπορεί να βρη κανείς και στα έλληνικά έγγραφα των άρχείων του Βραζον' βλ. σχετικά D u m i t r u L i m o n a - E l e n a L i m o n a, Catalogul documentelor grecești din Arhivele Statului de la Orașul Stalin, București 1958, τ. Ι, σ. 185-186, 320, 326, 328-330, 334, 335-337, 347-348 και τ. ΙΙ, σ. 53.

1. Φαίνεται πώς στο 'Αρμπανάσι υπήρχε κάποια παλαιότερη παράδοση κωδικογράφων. 'Ηδη διαπιστώνουμε την ύπαρξη δύο από αυτούς. Συγκεκριμένα, στον κώδικα 965 της Μονής 'Ιβήρων του 'Αγίου 'Ορους, στη σ. 795 αναγράφεται ή ένδειξη: «'Ετελιώθει και έ-

δικα, ὁ Δημήτριος ἢ Δημητράκης Γεωργιάδης ἢ Γεωργίου παπᾶ Συμεωνίδης, ὁ *πολυγράφος ὁ μουσικός* (ἔτσι ἀποκαλεῖ τὸν ἑαυτό του ὁ ἴδιος), γεννημένος στὸ Ἀρβανιτοχώρι τῇ Μεγάλῃ Δευτέρᾳ 28 Μαρτίου 1827¹. Τὸ ἴδιο ἀσφαλῶς

γράφει τὸ παρὸν στιχηράριον διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ ταπεινοῦ *Ἰωάννου Ἀλβανιτοχωρίτου πλυσίον τοῦ μέγα Τουρνόβου*, 1761, Φεβρουαρίου 21». Ἐπίσης, σὺν κώδικα 142 τῆς Μονῆς Ξηροποτάμου διαβάζουμε τὰ ἐξῆς: «Ἀρτίκουλα νομικά, τὰ λεγόμενα Στατούτα τῶν ἐν τῇ Τρανσυλβανίᾳ ἦτοι Ἑρδελία κατωκισμένων Σαξόνων κοινῶς Σασῶν ὀνομαζομένων, μεταγλωττισμένα ἀπὸ τὰ Λατινικά εἰς τὴν ἡμετέραν ἀπλὴν τῶν Ῥωμαίων Διάλεκτον παρ' ἐμοῦ τοῦ ἐλαχίστου *Ἰωάννου Ἀδάμη τοῦ ἐξ Ἀλβανιτοχωρίου Τουρνόβου τῆς Βουλγαρίας*, τὰ ὁποῖα καταγράφονται ἀραδικῶς καὶ ἀπαρallάκτως μὲ ὅλα τοὺς τὰ περιεχόμενα τίτουλα καὶ κεφάλαια καὶ παράγραφα, συνθεμένα μὲ φράσιν πολλὰ εὐκόλῃν καὶ συντομικὴν πρὸς χάριν καὶ εὐνοίαν τῶν φιλομαθεστάτων τιμίων πραγματευτῶν Ῥωμαίων τῆς Κομπανίας τοῦ Σιμπινίου. Ἐν ἔτει Κυρίου 1762 κατὰ μῆνα Ἰούνιον» βλ. σχετικὰ Σ π υ ρ. Λ ά μ π ρ ο υ, Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς Βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἑλληνικῶν κωδίκων, τ. Α', Cambridge 1895, σ. 208, τ. Β', Cambridge 1900, σ. 242 (φωτοτυπικὴ ἐπανεκδόση Argonaut Inc. Publishers, Chicago 1969).

1. Ὁ Δημητράκης Γεωργιάδης παπᾶ Συμεωνίδης ἀνῆκε σὲ μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ ἀξιόλογες οἰκογένειες ἑξορματίζδων τοῦ Ἀρβανιτοχωρίου. Ὁ παπoὺς του παπᾶ Συμεὼν διετέλεσε ἐφημέριος στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου καὶ ταυτόχρονα δάσκαλος στὸ ἐκκλησιαστικὸ σχολεῖο τῆς ἰδίας ἐνορίας, ἀλλὰ μετὰ τὸ θάνατο τῆς γυναίκας του ἐγκατέλειψε τὰ ἐγκόσμια καὶ ἀποσύρθηκε στὸ μοναστήρι τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ὁ γιὸς τοῦ παπᾶ Συμεὼν καὶ πατέρας τοῦ Δημητράκη Γεώργιος (1782-22 Ἀπριλίου 1881) μωθήτεψε πρῶτα κοντὰ στὸν πατέρα του καὶ κατόπιν συνέχισε τίς σπουδές του στὸ ὀνομαστὸ ἑλληνικὸ σχολεῖο τοῦ ἑνίστιον, ὅπου εἶχε δασκάλους τὸν Χρηστάκη Παβλονίε καὶ τὸν Ἑμμανουήλ Vaskidonίε, δὲν μπόρεσε ὁμῶς νὰ τελειοποιηθῇ στὴν Ἀθήνα ἢ στὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπως συνηθίζονταν τότε καὶ ὅπως ὁ ἴδιος ἐπιθυμοῦσε. Ἐτσι ἐγκαταστάθηκε στὸ Ἀρμπανάσι, ὅπου παντρεύτηκε τὸ 1811 (ἡ γυναίκα του, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀπέκτησε συνολικὰ 8 ἀγόρια καὶ 4 κορίτσια, πέθανε στὶς 15 Φεβρουαρίου 1868) καὶ ἀσχολήθηκε μὲ τὸ ἐμπόριο. Ὁ Γεώργιος πλοῦτισε γρήγορα καὶ ἀναδείχτηκε σὲ ἡγετικὴ φυσιογνωμία τόσο τῆς κομόπολης ὅσο καὶ, γενικά, τῆς περιοχῆς τοῦ Μεγάλου Τιρνόβου. Τὸ 1821 διορίστηκε «καζᾶ-βεκίλς» (πληρεξούσιος ἐπίτροπος τῶν χριστιανῶν στὸ περιφερειακὸ συμβούλιον τοῦ καζᾶ) καὶ λίγο ἀργότερα ταμίας τοῦ καζᾶ Τιρνόβου. Παρέμεινε στὰ δημόσια ἀξιώματα 48 ὁλόκληρα χρόνια, ὥς τὸ 1869, ὁπότε καὶ συνταξιοδοτήθηκε ἀπὸ τὸ τουρκικὸ κράτος. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Βουλγαρίας ἡ σύνταξίς του ἀναγνωρίστηκε καὶ ἀπὸ τὴν βουλγαρικὴ κυβέρνησι. Ἦταν μετριοπαθὲς καὶ ἔντιμος ἄνθρωπος, καὶ ἀσκούσε μεγάλη ἐπιρροή τόσο στὶς τουρκικὲς ἀρχές (τιμῆθηκε καὶ μὲ τουρκικὸ παράσημο) ὅσο καὶ στοὺς κατοίκους τῆς περιοχῆς. Ἄν καὶ Βούλγαρος, πιθανόν, στὴν καταγωγή, ὁ ἴδιος ἦταν «ἑλληνόφρων» (γραικο-μάνος) καὶ ἔγραφε καὶ υπέγραφε ἑλληνικὰ ὥς «Γεώργιος παπᾶ Συμεωνίδης Ἀναγνώστης» (ἐπειδὴ στὰ νιάτα του εἶχε καρῆ «ἀναγνώστης»). Στὴ διαμάχη Βουλγάρων-Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ποῦ ὀδήγησε στὸ Σχίσμα, ὁ Γεώργιος Ἀναγνώστης πῆρε τὸ μέρος τῶν «πατριαρχικῶν». Μετὰ τὴν συνταξιοδότηση καὶ ὥς τὸ θάνατό του ἀσχολήθηκε μὲ τὴ μελέτη. Ὁ γιὸς τοῦ Γεωργίου Δημητράκης, ποῦ πέθανε στὰ 1907, ἀκολούθησε τὰ χνάρια τοῦ πατέρα του σὲ ὅ, τι ἀφοροῦσε τὴν ἑλληνικὴ μόρφωση καὶ τὴν «ἑλληνοφροσύνη» του, δὲν μπόρεσε ὁμῶς νὰ ἀναδειχθῇ τὸ ἴδιο κοινονικά. Ἐμεινε ἀνύπαντρος, ἀφιερωμένος στὰ βιβλία του καὶ, στὸ τέλος τῆς ζωῆς του, πτωχός. Ἡ ἀξιόλογη ἑλληνικὴ βιβλιοθήκη τῆς οἰκογενείας μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Δημητράκη διασκορπίστηκε, πολλὰ βιβλία καὶ χειρόγραφα κᾶνκαν καὶ ὅσα

πρόσωπο είναι και ό συντάκτης του κειμένου που βρίσκεται στις σ. 391-392 του κώδικα και τó όποιο θά μās άπασχολήση άμέσως παρακάτω.

Πρόκειται συγκεκριμένα για ένα στιχούργημα, άφιερωμένο στο 'Αρβανιτοχώρι, τó όποιο χωρίζεται σε δύο μέρη. Τó πρώτο, που άντι για τίτλο έχει τή φράση *'Η Πατρίς είν' τó εν τῷ μεγάλῳ Τορνόβῳ 'Αρβανιτοχώριον*¹, είναι ένας ύμνος στις όμορφιές και χάρες τής κωμόπολης. Τó κείμενο, που άποτελείται από 15σύλλαβους ιαμβικούς όμοιοκατάληκτους στίχους, έχει στο χειρόγραφο τή μορφή 44 στίχων, δύο από τούς όποιους είναι 16σύλλαβοι. 'Επειδή όμως στήν πραγματικότητα οί δύο αυτοί στίχοι άποτελοῦν 8σύλλαβα δίστιχα με όμοιοκαταληξία, έμεις δημοσιεύουμε τó κείμενο σε 46 στίχους. 'Η παρεμβολή εξ άλλου βραχυσύλλαβων στίχων σε πολυσύλλαβους (15σύλλαβους, 13σύλλαβους)² συνηθιζόταν από τούς Φαναριώτες στιχουργούς, τούς όποιους ακολουθεί, όπως φαίνεται, και ό συντάκτης του στιχουργήματος για τó 'Αρβανιτοχώρι.

Τό δεύτερο μέρος του στιχουργήματος, που επιγράφεται: *Μετά τήν καταστροφήν αὐτοῦ* (δηλαδή του 'Αρβανιτοχωρίου)³, είναι ένας θρήνος από 14 ιαμβικούς στίχους, έπτά 16σύλλαβους και έπτά 14σύλλαβους έναλλασσόμενους. Καί έδώ όμως πρόκειται για όμοιοκατάληκτα βραχυσύλλαβα δίστιχα (8σύλλαβα ή 7σύλλαβα άντίστοιχα) και μ' αὐτή τή μορφή δημοσιεύουμε έμεις τó κείμενο.

Τό στιχούργημα παρουσιάζει μερικές άδυναμίες από μετρική άποψη. Στο α' μέρος του π.χ. ό στίχος 33 είναι 17σύλλαβος και στοὺς στίχους 37-38 λείπει ή όμοιοκαταληξία, ενώ στο β' μέρος τó πρώτο δίστιχο χωλαίνει τόσο στο μέτρο (δέν έχει οὐσιαστικά μέτρο) όσο και στήν όμοιοκαταληξία. 'Αδυ-

---

είξαν σωθή μεταφέρθηκαν στήν 'Εθνική Βιβλιοθήκη τής Σόφιας, για να καταστραφούν και εκεί όλα σχεδόν στο βομβαρδισμό τής πόλης κατά τόν Β' παγκόσμιο πόλεμο (περισσότερα βιογραφικά για τήν οικογένεια αὐτή βλ. στοὺ K o s t o v, Arbanasi, σ. 32-34, όπου και ή προηγούμενη βιβλιογραφία. Βλ. επίσης και S t o j a n o v, Opís na gräckite rákorísi, σ. 155, 156, 160, 162, 163, 164, όπου δημοσιεύονται και διάφορες οικογενειακές «ένθυμήσεις» του κώδικα του Δημητράκη παπα Συμεωνίδη).

1. Τό πρώτο μέρος του στιχουργήματος έχει ήδη δημοσιευθί από τόν S t o j a n o v, Opís na gräckite rákorísi, σ. 157-158, τó δημοσιεύουμε όμως και πάλιν έδώ και για να έχη ό άναγνώστης όλόκληρο τó κείμενο, αλλά και γιατί κατά τήν πρώτη δημοσίευσή του έχουν παρεισφύσει τυπογραφικά λάθη.

2. Πρβλ. Μ ι χ α ή λ Π ε ρ δ ι κ ά ρ η, 'Ερμηλος ή Δημοκριθηράκλειτος, τόμος πρώτος, 1817, σ. 53 κ.έ., 365-366.

3. Στα 1798 τó 'Αρμινάσι λεηλατήθηκε φοβερά από τούς Κιρτζαλιδές ληστές. 'Αυτή τήν καταστροφή ίσως να άναφέρεται τó β' μέρος του στιχουργήματος, ύπάρχει όμως και τó ένδεχόμενο να μὴν πρόκειται για πραγματική καταστροφή, αλλά ό στιχουργός να ύπονοι ή μεταβολή του ένθολογικού χαρακτήρα τής κωμόπολης, που είχε σχεδόν συντελεστή κατά τά τέλη του 19ου αιώνα.

ναμία παρουσιάζεται ἐπίσης καὶ στὴν ὁμοιοκαταληξία τῶν στίχων 9-10, 15-16, 19-20 καὶ 25-26 τοῦ β' μέρους τοῦ στιχουργήματος. Ὑπάρχουν, τέλος, καὶ ἄλλα μειονεκτήματα, ὅπως π.χ. ἀπαράδεκτες συνιζήσεις, ἀποκοπές, κράσεις, παραγεμίσματα στίχων κ.λ., πού δὲν τὰ ἀναφέρουμε, γιατί εὐκολα μπορεῖ νὰ τὰ διαπιστώσῃ ὁ ἀναγνώστης διαβάζοντας τὸ ποίημα.

Ἐκτός ἀπὸ τίς μετρικὲς ἀδυναμίες τοῦ στιχουργήματος, πού ἀναφέραμε παραπάνω, καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ κειμένου παρουσιάζει ἐπίσης μερικά μειονεκτήματα. Πρόκειται γιὰ μιὰ λογία ἑλληνικὴ γλῶσσα, αὐτὴν πού μάθαιναν κυρίως οἱ «γραικομάνοι» Βούλγαροι στὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα τοῦ 19ου αἰῶνα, ἐμπλουτισμένη ὅμως καὶ μὲ ἀρκετὲς λέξεις τῆς «δημώδους», γιατί ὁ ποιητής, «γραικομάνος» πιθανὸν καὶ ὁ ἴδιος, ζοῦσε σὲ ἑλληνόφωνο περιβάλλον. Ἐκτός ἀπὸ τὰ ὀρθογραφικὰ λάθη πού, ἂν καὶ δὲν εἶναι πολλὰ, μερικά ἀπὸ αὐτὰ εἶναι σοβαρὰ (π.χ. Α' στ. 9 *συμφέρων*, στ. 39 *κάτοιχη*), μολονότι οἱ φράσεις τοῦ κειμένου εἶναι ἀπλές, παρατηροῦνται ὥστόσο καὶ λίγες ἀσυνταξίες (π.χ. στ. 9 *σ' αὐτὴν τὴν κατοικοῦσι*, στ. 15 *ἄσοι καὶ ἔπιον*, στ. 32 *ποὺ ὅλο ἐγλεντζέδες*). Ἀκόμη, ὁ στιχουργὸς παραθεθεῖ χωρὶς νόημα συνώνυμα (στ. 6 *ὄντως τῇ ἀληθείᾳ*, καὶ στ. 21, 23 *λουλούδια, ἄνθη*), ἐνῶ ὁ λογιωτατισμὸς του τὸν κἀνὴ νὰ πλάθῃ καὶ νέες λέξεις (π.χ. στ. 28 *καταλαμβαίνονν*).

Ἐπισημάναμε ἤδη, περισσότερο ἴσως ἀπὸ ὅσο ἔπρεπε, τίς ἀδυναμίες τοῦ ποιήματος, αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει καὶ ὅτι τὸ κείμενο δὲν ἔχει καμιὰ ἀπολύτως ἀξία. Ἀντίθετα, κρινόμενο μὲ τὰ μέτρα τῆς ἐποχῆς του (β' μισὸ τοῦ 19ου αἰῶνα) μπορεῖ γενικὰ νὰ χαρακτηριστῇ σὰν ἓνα ἱκανοποιητικὸ ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις στιχούργημα. Ἰδιαίτερο ὁπωσδήποτε ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἀπὸ καθαρὰ ἱστορικὴ ἄποψη, γιατί ἀποδίδει παραστατικὰ τὰ συναισθήματα τοῦ στιχουργοῦ καὶ τῶν ὁμοίων του, ἐκείνων πού ἀναπολοῦσαν μὲ νοσταλγία τὸ παρελθόν, ἐνῶ ἔβλεπαν μὲ πίκρα τὸ παρόν, τὴν ὀριστικὴ δηλαδὴ ἀπώλεια μιᾶς ἀπομονωμένης νησιδᾶς τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Δημοσιεύουμε παρακάτω τὸ κείμενο τοῦ στιχουργήματος ἀποκαθιστώντας σιωπηρὰ τὴν ὀρθογραφία καὶ τὴ στίξι του.¹

[Α']

σ. 391 Ἡ Πατοῖς εἶν' τὸ ἐν τῷ μεγάλῳ Τορνόβῳ Ἀρβανιτοχώριον,

Νὰ σιωπήσω δὲν μπορῶ, πρέπει νὰ ὁμιλήσω,

Ἀρβαντοχώρ' περίφημον λέγω νὰ τραγωδήσω.

Χώρα μεγάλ' περίφημος μέσα στὴν Βουλγαρία,

σὲ ἓνα μαγαζὶ ὑψηλόν, Ρωμαίων κατοικία.

1 ἢμπορῶ ||

1. Εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ τῆ θέσης αὐτῇ τὸν συνάδελφο κ. Φ. Κ. Μπουμπουλιδῆ γιὰ μερικὲς πολὺ χρήσιμες ὑποδείξεις του.

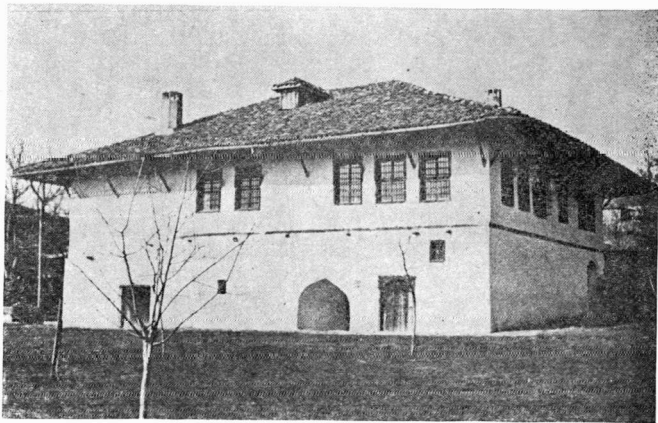
- 5 Ὡσάν καθρέπτῃς φαίνεται σ' ὅλην τὴν ἐπαρχία,
πραγματευτῶν κατοικήσεις ὄντως τῇ ἀληθείᾳ.
Ἄν πῶ πῶς εἶναι θέατρον, τῆς Ρομέλης ἡ μέση
καὶ δὲν τὸ λέγω μοναχός, καὶ ἄλλοι πολλοὶ τὸ λέσι.
Συμφέρον τῶν πραγματευτῶν σ' αὐτὴν τὴν κατοικοῦσι,
- 10 κάθε δουλειὰ πραγμάτεια τοὺς εὐκολὰ θεωροῦσι.
Τὰ πανηγύρια εἰν' κοντά, Πόλις καὶ Γερμανία,
Ρωσία καὶ ἡ Μπογδανιά, λέγω καὶ ἡ +πατρία.+
Ἀέρα ἔχει καθαρὸν, τὰ σπλάγχνα τὰ δροσίζει
καὶ τὸ νερὸν τοῦ λάκκου του καρδίης τ' ἐγλενδίζει.
- 15 Ὅσοι καὶ ἔπιον αὐτό, ὅλοι τὸ ἐπαινοῦσι
καὶ ὅσοι πιά τὸ πίνουνσι τόσον τὸ ἐπιθυμοῦσι.
Ὁ δρόμος του ἀλήθεια εἰν' μακρινὸς κομμάτι
καὶ δύσκολος ὁ πλιότερος, γιὰτ' εἶναι μονοπάτι.
Εἰν' τὸ χωριὸ σ' ἀκώρειαν, τὰ μάτια σεργιανίζουν
- 20 καὶ φυσικὲς μεταβολὲς πολὺ ἐγλενδερίζουν.
Λουλούδια, ἄνθη, καὶ καρποὶ ἔχουσι εὐμορφία,
παντοτινὴν τερπνότητα αὐτοῦ στήν εὐωδία.
Λουλούδια, ἄνθη μύρια, ἄγρια καὶ βουνίσια,
ὄντως αὐτὰ ἡμέρωσαν, ἔχουν τιμὴν περίσσια.
- 25 Τὲς αἰσθησεὶς εὐφραίνουσιν ὁμοῦ καὶ τὴν καρδίαν
τὸ λὲς καὶ σὺ πὺν θὰ θωρεῖς νὰ εἰν' θαῦμα καὶ ἀπορία.
Τοῦτο, ὅσοι τὸ βλέπουσι, ποτὲ δὲν τὸ χορταίνουν
καὶ ὅσοι δὲν τὸ εἶδασι δὲν τὸ καταλαμβαίνουν.
Τὰ ὄμματα κουράζονται, ὅταν τὰ βλέπουν τόσα,
- 30 ὁ νοῦς νὰ τὰ στοχάζεται καὶ νὰ τὰ λέγ' ἡ γλῶσσα. ||
- σ. 392 Ἀέρα ἔχει εὐκρατον καὶ εὐμορφους μπαχτζέδες
μὲ σπίτια χαριέστατα, πὺν ὅλο ἐγλεντζέδες.
Τὰ σπίτια εἶναι πέτρινα καὶ καστρογυρισμένα,
σὰν μοναστήρια φαίνονται αὐτὰ τὸ κάθε ἓνα.
- 35 Καὶ κάθε σπίτι μὲ λουτρόν,
πλὴν τὸ νερὸν κουβανητόν.
Λούονται, εὐτρεπίζονται
καθ' ὥρα, λέγω, καὶ καιρόν.
Οἱ κάτοικοι του εὐγενεῖς, πολλῶ λογιῶν τὰ γένη,

10 πραγματεῖα τοὺς || 11 πόλις || 12 πατρία: Ἀδοτρία? || 14 τεγλενδίζει || 17 εἰν'
καὶ μακρινὸς || 25 καρδίαν || 33 καστροτειχογυρισμένα || 35-38 Καὶ κάθε σπίτι μὲ λου-
τρόν, πλὴν τὸ νερὸν κουβανιτόν, | λούονται εὐτρεπίζονται, καθ' ὥρα λέγω καὶ καιρόν. ||
39 πολολογιῶν ||

ΑΡΧΟΝΤΙΚΑ ΣΠΙΤΙΑ ΤΟΥ ΑΡΒΑΝΙΤΟΧΩΡΙΟΥ
(ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ D. Kostov, Arbanasi, Sofija 1959)

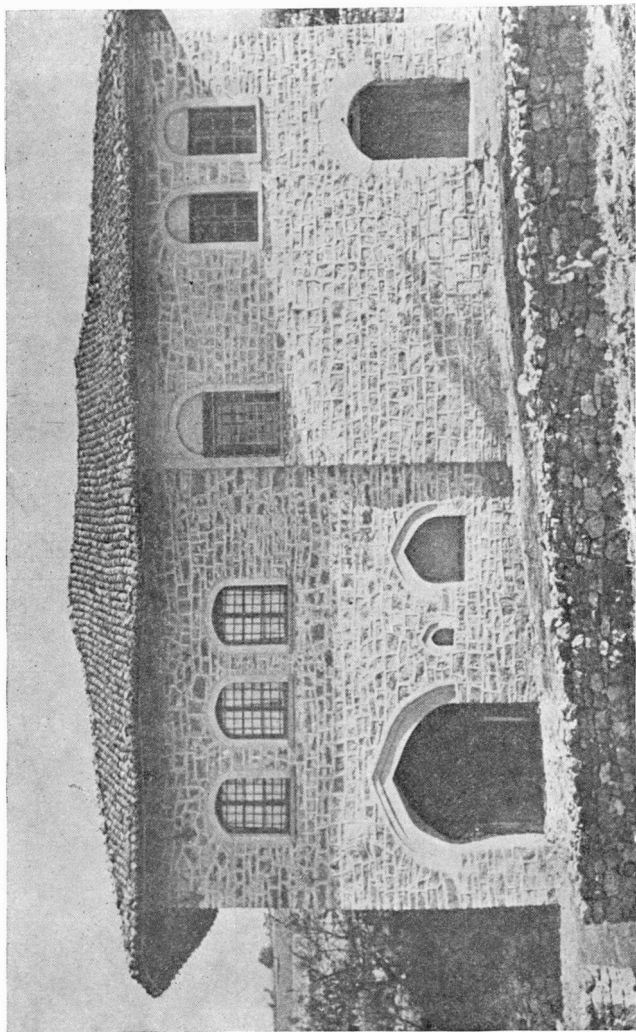

1. Τὸ σπίτι τοῦ Παπᾶ Χατζῆ Παναγιώτη

2. Τὸ σπίτι τοῦ Χατζῆ Ἡλίας

3. Τὸ σιάτι τοῦ τσομπαστζή Γεώργη (Ἀναγνώστη;)

- 40 φιλότιμοι, φιλόξενοι καὶ ὅλοι προκομμένοι.
 Ἀλήθεια εἶν' περιβλεπτον τ' Ἀρβαντοχώρ' + τὸ θ' ὄρος +
 κ' ἔχει ἀέρα καθαρόν, γιὰτ' εἶν' ψηλὰ εἰς ὄρος.
 Πλήν, ὅσοι τ' ἀναβαίνουνσι, κουράζονται, στενάζουν
 καὶ μόν' αὐτοὶ ποὺ κάθονται, τὸ χαίρονται, κοιτάζουν.
 45 Μόν' μερικὰ ἂν ἔλεγα, καθὼς εἶν' ἡ ἀλήθεια,
 ὅσοι αὐτὰ δὲν εἶδασι, τὰ λέγουν παραμύθια.
- 41 τὰρβαντοχώρ' τὸ θ' ὄρος: μήπως τὸ θῶρος (=κατὰ τὴν θέα)? || 46 μετὰ τὸν στίχο ση-
 μειώνεται (τέλος). ||

[B']

Μετὰ τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ.

- Σ' ἓνα μπαγίρι ὕψηλόν
 βρίσκομαι τώρα μοναχός,
 εἰς ἓνα ῥημοχώρι,
 τοὺ λὲν Ἀρβαντοχώρι.
 5 Βλέπω τὰ χιόνια καὶ βροχὲς
 καὶ τῆς καρδιᾶς μου ταραχές,
 βλέπω καὶ τὲς φορτοῦνες
 καὶ μ' ἔρχονται σκοτοῦρες.
 Βλέπω τὸν οὐρανὸν θολό.
 10 Καὶ πῶς ἐγὼ νὰ φυλαχθῶ,
 ποῦ νὰ βρῶ ἡσυχίαν,
 νὰ κάμω κατοικίαν;
 Γυρίζω Ἀνατολικά,
 χοντροὶ χαλάζι μὲ κτυπᾷ.
 15 Γυρίζω εἰς τὴν Δύση
 καὶ αὐτὴ μὲ φοβερίζει.
 Γυρίζω, λέγω, Ἀρκτικά,
 ποὺ κεῖ ἀστράπτει καὶ βροντᾷ.
 Τρέχω στὴν Μεσημβρία
 20 καὶ κεῖ νὰι δυσωδία.
 Βλέπω τοὺς λύκους πὼς ὁρμοῦν,
 τοὺς λέοντες πὼς περπατοῦν
 ὅλοι ἀγριωμένοι
 καὶ καταθυμωμένοι.
 25 Γυρίζω πρὸς τὸν οὐρανὸ

1 Εἰς ἓνα || 2 εὐρίσκομαι || 4 ἀρβανιτοχώρι: ἔγραψα Ἀρβαντοχώρι (κατ' ἀναλογία καὶ
 τῶν στίχ. Α.2, 41) || 9 θολόν || 11 νᾶνρω || 15 Δύσιν || 19 μεσημβρίαν || 25 οὐνόν ||

μέ δάκρυα καὶ ξεφωνῶ·
ζητῶ ἐλευθερίαν
σ' αὐτὴν τὴν δυστυχίαν.

28 μετὰ τὸν στίχο σημειώνεται (τέλος).

Γ λ ω σ σ ά ρ ι ο

Ἀρκτικά, ἐπίρρ. = πρὸς Βορρᾶν.

ἐγλενδίζω καὶ ἐγλενδεοδίζω < τουρκ. *eğlenmek* = διασκεδάζω. Βλ. καὶ αὐτοὶ ποὺ ἐγλενδίζουν, ἀνεψιέ μου, μὴ ρωτᾶς, στ. 1046 τῆς «Ἠθικῆς Στιχουργίας» τοῦ Ἀλ. Κάλφογλου (Φ. Κ. Μ π ο υ μ π ο υ λ ί δ ο υ, Φαναριωτικά Κείμενα, Β', Ἀθῆναι 1967, σ. 42) καὶ γιὰ νὰ μέ ἐγλενδοδίζον, στ. 100 τῆς ἐμμέτρου «Ἐπιστολῆς Κωνστ. Δρ. Σούτσου» (Φ. Κ. Μ π ο υ μ π ο υ λ ί δ ο υ, Φαναριωτικά κείμενα, Α', Ἀθῆναι 1967, σ. 11).

ἐγλεντζές < τουρκ. *eğlence* = διασκέδαση. Βλ. ἐγλεντζέδες καὶ σεργιάνια καὶ ἄν ἄλλο τι ποθεῖς, στ. 195 τῆς «Ἠθικῆς Στιχουργίας» τοῦ Ἀλ. Κάλφογλου (Μ π ο υ μ π ο υ λ ί δ ο υ, Φαναριωτικά κείμενα, Β', σ. 17). Πρβλ. Ἔρωτος ἀποτελέσματα [...] πρὸς εὐθυμίαν καὶ ἐγλεντζέν τῶν ἐγγενῶν νέων [...] Ἐν Βιέννῃ [...] 1792.

Μεσημβρία, ἡ = ὁ Νότος.

μπαγίρι < τουρκ. *bayir* = πλαγιά λόφου ἢ βουνοῦ.

μπαχτζές (μπαχτσές), ὁ < τουρκ. *bahçe* = κήπος.

σεργιανίζω = περπατῶ, περιδιαβάζω < ἀπὸ τὸ τουρκ. *seyran* = περίπατος, ἐκδρομή.

R É S U M É

Stephanos J. Papadopoulos, Une pièce en vers concernant Arvanitochori (Arbanassi) de V. Tărnovo en Bulgarie.

L'auteur publie un poème grec du XIXe siècle, qui rapporte au village Arvanitochori ou Arbanassi du district de V. Tărnovo en Bulgarie. La première partie du poème (46 vers) constitue un hymne aux beautés du village, tandis que la seconde (28 vers) adopte un ton de lamentation. En dehors du commentaire philologique qui accompagne le texte publié, l'auteur de cet article se réfère aussi au manuscrit où cette pièce en vers est insérée, ainsi qu'au propriétaire et copiste du manuscrit (il est probable que la même personne soit aussi le versificateur). De plus, l'auteur cite la bibliographie bulgare concernant Arbanassi, qui, bien qu'à l'intérieur de la Bulgarie, avait réussi à maintenir vivant son caractère grec depuis sa fondation (probablement au début du XVIe siècle) jusqu'aux premières années de notre siècle.